

15. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 11 січ. 2019 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 264 с.

16. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.

Стаття надійшла до редакції 24 червня 2019 р.

УДК 343.112

DOI 10.33111/lre.2019.18.189

А. В. Чугаєвська*,
старший викладач кафедри
кримінального права та процесу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОЇ ДОПОВІДІ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ОСОБИ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Здійснено аналіз поняття та стану впровадження досудової доповіді уповноваженого органу з питань пробації в кримінальному процесі, виявлено ключові проблеми їх реалізації та сформовано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: кримінальне процесуальне право, кримінальне судочинство, пробація, звільнення від відбування покарання, досудова доповідь.

Осуществлен анализ понятия и состояния внедрения досудебного доклада уполномоченного органа по вопросам probation в уголовном процессе, выявлены ключевые проблемы его реализации и сформулированы пути их решения.

Ключевые слова: уголовное процессуальное право, уголовное судопроизводство, пробация, освобождение от отбывания наказания, досудебный доклад

The probation authority pre-trial report terms and its implementation into criminal proceeding status were analyzed, the key problems of their implementation were identified and respective solutions were developed

Key words: Criminal Procedural Law, Criminal Proceeding, Probation, Exemption from Punishment, pre-trial report.

*Chugaievska A.V., Senior Lecturer of Crininal Law and Criminal Procedure Law Department in Kyiv National Economic University named after Vadim Getman.

CERTAIN ASPECTS OF PRE-TRIAL REPORT UPON EXEMPTION FROM PUNISHMENT

Постановка проблеми. В кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві кожної держави, на будь-якому етапі розвитку, поряд із таким заходом державного примусу, як покарання передбачалися і альтернативні заходи правового регулювання — звільнення від покарання та його відбування, а також порядок їх реалізації.

Кримінальним кодексом України [1] (далі — ККУ) в частині 2 ст. 50 визначено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених. Загальні засади призначення покарання вимагають у кожному конкретному випадку, досліджувати особу винного (ст. 65 ККУ). Вирішення питання про звільнення від відбування покарання вимагає від суду оцінки особи, її поведінки, ставлення до праці та інших обставин, що свідчать про можливість виправлення засудженого без відбування реального покарання (ст. ст.74, 75 ККУ).

Кримінальний процесуальний кодекс України [2] (далі — КПКУ) у свою чергу відносить до предмету доказування як обставини що характеризують особу, так і обставини що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 91 КПКУ), при цьому зміст вироку має містити мотиви звільнення від відбування покарання (п. 3. ст. 374 КПКУ).

Із запровадженням пробації в Україні, метою якої є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засудженого та запобігання вчинення засудженим повторних правопорушень, питання оцінки особи порушника отримало новий розвиток та інструментарій. Законом України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року [3] передбачено 3 види пробації: досудову, наглядову та пенітенціарну. Досудова пробація передбачає складання досудової доповіді, за допомогою якої суд, на основі особистісних характеристик особи може прийняти рішення про можливість виправлення засудженого без реального відбування покарання, тобто звільнити особу від відбування покарання. Саме досудова доповідь має допомогти повністю реалізувати принцип індивідуалізації при призначенні та звільненні від відбування покарання. Запровадження досудової доповіді в кримінальний процесуальний закон України здійснюється з 2015 року і отримало свій розвиток із внесенням змін до кримінального процесуального законодавства в 2016 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням запровадження та особливостям реалізації пробації в Україні, а також

досудовій доповіді в останні часи присвячено низку робіт, зокрема ці питання піднімають вчені К. А. Автухова, О. В. Беца, І. В. Вернидубов, Д. Вітфілд, І. Г. Богатирьова, О. Єні, К. П. Задоя, К. В. Легких, Л. Матієк, М. В. Палій, Л. І. Олефір, С. І. Сімакова, С. В. Сьоміна, Т. П. Ткач, О. Г. Шило, Д. В. Ягунов. Утім, поточний досвід застосування в Україні пробації та досудової доповіді зокрема не втрачає актуальності і потребує подальшого вдосконалення процесуальних аспектів її застосування.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз поняття та стану впровадження досудової доповіді уповноваженого органу з питань пробації, виявлення окремих проблем її реалізації в кримінальній процесуальній практиці в Україні та напрацювання шляхів їх вирішення.

Основні результати дослідження. Значення та роль досудової доповіді досліджувалась багатьма науковцями. Так, Д. Вітфілд зазначає, що саме на основі якісної досудової доповіді, яка розкриває характеристики особи в цілому, можна прийняти правильне рішення при винесенні вироку [4, с. 60]. На думку О. Г. Шило, досудова доповідь має важливе значення в аспекті вирішення судом справедливого покарання, із врахуванням його особистих якостей, соціально-психологічної характеристики [5, с. 28]. С. І. Сімакова говорить про те, що досудова доповідь, дає можливість отримати саме додаткову інформацію, яка не завжди може бути отримана у процесі досудового розслідування або судового розгляду [6, с. 253].

При цьому існує і протилежна думка, деякі науковці вважають що впровадження досудової доповіді вимагає додаткового обґрунтування. Зокрема, І. В. Вернидубов зауважує, що усталений порядок доказування передбачає обов'язок доказування, який згідно до ст. 92 КПКУ покладається на слідчого і прокурора, при цьому предмет доказування включає як обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; так і обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання (п. 4, 5 ст. 91 КПКУ). А щодо неповнолітніх, досліджуються додаткові обставини, які згідно з ст. ст. 485, 487 КПКУ більш всебічно характеризують особу непов-

нолітнього. Відповідно, він приходить до висновку про недоцільність впровадження досудової доповіді із міркувань, що доповідь, по-перше, не може надати якусь важливу додаткову інформацію, а по-друге, впровадження в кримінальне провадження нового учасника кримінального провадження — органу пробації створює загрозу затягнення судового провадження, і ставить під сумнів доцільність її впровадження [7, с. 27].

Не погоджуючись із висловленою позицією слід зазначити, що, на нашу думку, несприйняття впровадження досудової доповіді, пов'язане переважно із звуженим розумінням досудової доповіді, як сукупності «доказів». При цьому що досудова доповідь є не стільки зібранням відомостей про особу, як оцінкою цих відомостей з точки зору соціально-психологічної характеристики обвинуваченого, оцінки ризику вчинення повторного правопорушення, а також надання висновку про можливість виправлення особи без позбавлення або обмеження волі (частина 3 ст. 9 Закону України «Про пробацію») [3]. Слід зазначити, що кримінальне судочинство у вигляді досудової пробації отримало професійний інструмент, який має забезпечити обґрунтовані рекомендації щодо вирішення завдання виправлення особи, що виходить за рамки усталеного предмету доказування, і допомагає судді прийняти зважене і обґрунтоване рішення щодо застосування, чи незастосування реального покарання.

Інноваційність досудової доповіді зумовлює її несприйняття та нерозуміння її значення як ефективного інструменту.

Іншим приводом для негативної оцінки досудової доповіді є досить суперечлива практика її впровадження, яка вимагає окремого дослідження направлено на виявлення проблем впровадження та розробки відповідних рекомендацій.

Для з'ясування проблем, слід зосередитись на окремих складових кримінального процесуального регулювання досудової пробації і досудової доповіді зокрема. Тож розглянемо такі складові впровадження досудової доповіді: поняття та зміст, ініціювання досудової доповіді, складання досудової доповіді, процесуальне значення досудової доповіді при прийнятті рішень.

Враховуючи зазначене вище та існуюче нормативне визначення досудової доповіді в Законі України «Про пробацію» можна зробити висновок, що досудова доповідь — це документ, складений органом пробації, який містить соціально-психологічну ха-

рактеристику обвинуваченого, обґрунтований висновок про ризик вчинення цією особою повторного злочину і можливість виправлення цієї особи без позбавлення або обмеження волі або звільнення її від відбування покарання [3].

Порядок складання досудової доповіді визначено в ст. 314-1 КПКУ України, в якому окреслено мету складання досудової доповіді «забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття рішення про міру покарання...» яка відмінна від положень ст. 4 Закону України «Про пробацію», в якому при визначенні мети використовується словосполучення «про міру кримінальної відповідальності».

Досудова доповідь, відповідно до ч. 2 ст. 314-1 КПКУ, складається щодо особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину невеликої чи середньої тяжкості або тяжкого, нижча межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Це ще один факт на користь того, що саме досудова доповідь може бути вирішальною при прийнятті судом рішення про звільнення особи від відбування покарання. Адже відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 року № 200/5, передбачено порядок, відповідно до якого досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, оцінку ризику вчинення повторного правопорушення, а також висновок про можливість виправлення особи без позбавлення або обмеження волі.

Окремим питанням є порядок ініціювання складання досудової доповіді. Слід зазначити, що положення частини 3 ст. 314 КПКУ щодо «права суду» на підготовчому засіданні доручити органу пробації складання досудової доповіді, може тлумачитись неоднозначно в світлі положень частини 2 ст. 314-1 КПКУ щодо випадків коли складання досудової доповіді є обов'язковим. Наразі спостерігається конкуренція між приписами частини 2 ст. 314-1 КПКУ та частини 3 ст. 314 КПКУ наприклад, обов'язковість складання досудової доповіді щодо неповнолітніх, а також право доручити складання досудової доповіді. При цьому науковці до прогалин регулювання також відносять відсутність у переліку випадків, коли досудова доповідь не складається (частина 4 ст. 314-1 КПКУ) вчинення особою злочину в період іспитового строку, якщо покарання за попереднім вироком було пов'язано з ізоляцією від суспільства, оскільки, в зазначеному випадку особа вразі визнання її винною має отримати реальне покарання [8, с. 14]

На практиці спостерігається як сприйняття обов'язковості складання досудової доповіді, так й ігнорування обов'язку складання судової доповіді із посиланням на відсутність необхідності у зв'язку із наявністю усіх необхідних відомостей про особу [9]. Окремі науковці і практики зауважують, що в разі розгляду питання щодо доручення складання обов'язкової досудової доповіді про неповнолітню особу, учасники процесу заперечують, оскільки не хочуть щоб про факт кримінального судового розгляду щодо особи знали знайомі, сусіди тощо. Відповідно такі учасники заявляють заперечення проти відповідного клопотання прокурора [10, с. 32].

На нашу думку, є достатні підстави для усунення цієї неоднозначності на рівні закону шляхом встановлення обов'язку суду (а не права) про прийняття рішення про складання досудової доповіді у випадках коли складання досудової доповіді є обов'язковим (частина 2 ст. 314-1 КПКУ), за виключення випадків коли досудова доповідь не складається, перелічених у частині 4 ст. 314-1 КПКУ.

З вирішенням висвітленої вище проблеми прямо кореспондується наступний аспект. Як відомо, дії суду із ініціювання підготовки досудової доповіді, які отримали певний порядок їх процесуальної реалізації, в рамках підготовчого засідання як стадії кримінального провадження. Так, на думку О. Г. Шило, питання досудової доповіді виходять за рамки завдання цієї стадії кримінального провадження зосередженого на встановленні достатніх правових підстав для призначення судового розгляду [5]. В свою чергу О. Єні та Л. Матіек вважають за доцільне перенести це повноваження суду до «Вирішення питань пов'язаних із підготовкою до судового процесу» (ст. 315 КПКУ) [11, с.42]. Слід погодитись із висловленою думкою оскільки, власне складання досудової доповіді є нічим іншим, як складовою підготовки до судового розгляду, де ця доповідь має бути оголошена. На нашу думку, враховуючи, що законодавець чітко окреслив коло випадків коли підготовка досудової доповіді є обов'язковою, слід розглядати вирішення питання складання досудової доповіді в рамках підготовки до судового розгляду, що більш властиве завданням суду передбаченим в ст. 315 КПКУ.

Іншим важливим питанням кримінального процесуального регулювання складання досудової доповіді є забезпечення умов для виконання завдання, яке ставиться перед досудовою доповідь,

через ґрунтовний збір та опрацювання інформації. Наразі із наявного досвіду впровадження досудової доповіді вбачається, що служба пробації немає достатньо часу для належної підготовки доповідей, має місце порушення строків підготовки досудової доповіді, встановлених судом, що призводить до порушення розумного строку судового розгляду відповідних кримінальних проваджень.

Слід зазначити, що скорочені строки на складання досудової доповіді також є прямим наслідком встановленого процесуального порядку, який передбачає вирішення питання щодо складання судової доповіді в рамках саме підготовчого засідання. Як відомо, положеннями частини 2 ст. 316 КПКУ визначено, що судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення на підготовчому судовому засіданні (ст. 314 КПКУ). Відповідна ухвала про доручення складання досудової доповіді встановлює строк від 7 до 10 днів. При цьому, вразі якщо представника органу пробації не запрошували на підготовче засідання, то строк істотно скорочується.

Верховним судом із цивільних і кримінальних справ було розглянуто відповідну судову практику, і було наголошено, що існуючі скорочені строки на складання досудової доповіді призводять або до невиконання їх у строк і затягування судового розгляду, або до суто формального складання таких доповідей, та було рекомендовано обов'язкове запрошення представників пробації, узгодження із ними реальних строків. А також суд звернув особливу увагу на необхідність залучення обвинуваченого до складання доповіді, роз'яснення [9].

На нашу думку, одним із вагомих чинників порушення складання належної досудової доповіді в строк, є зокрема, передбачене ст. 314 КПКУ ініціювання досудової доповіді на стадії підготовчого провадження, що зумовлює скорочені терміни підготовки доповіді до початку судового розгляду.

Разом із тим, скорочені строки складання досудової доповіді є лише однією із проблем, яка впливає на впровадження цього інституту. Іншою проблемою є дотримання рекомендації Ради Європи щодо заснування досудової доповіді на достовірних відомостях, які можуть бути підтверджені документами [12]. Науковці виділяють низку викликів на шляху реалізації цього аспекту досудової доповіді. Зокрема, К. В. Легких вказує на нерегульованість статусу доповіді та документів, що її підтверджують,

оскільки, органи пробації не уповноважені збирати докази, і, відповідно, досудова доповідь не містить докази. Щодо джерел інформації для досудової доповіді, зауважує, що доступ до матеріалів кримінального провадження є утрудненим, оскільки, згідно до частини 4 ст. 291 КПКУ, крім обвинувального акту надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється. Що стосується документів від підприємств і організацій, що запитує служба пробації, то також статус таких документів належним чином не визначений. В. І. Легких пропонує істотно посилити статус служби пробації як учасника кримінального провадження, в т.ч. дозволити збирати та надавати докази на рівні із іншими учасниками процесу [13, с. 78].

Що стосується взаємодії служби пробації із обвинуваченим, науковці звертають увагу, що, процесуальний закон, надаючи органу пробації право виклику неповнолітнього обвинуваченого для надання письмових пояснень згідно частини 2 ст. 72-1 КПКУ, не передбачає обов'язку залучення педагога чи психолога, що, на думку І. В. Вернидубова, грубо порушує права людини [7, с. 27].

На нашу думку, враховуючи зазначене вище, слід зробити висновок про необхідність внесення змін до процесуального закону в напрямку посилення прав органів пробації у збиранні інформації та відомостей про обвинуваченого для складання досудової доповіді та надання права уповноваженим особам органів пробації на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які розкриті в порядку, визначеному в ст. 290 КПКУ, та знаходяться під контролем сторін. Проблема ж визнання досудової доповіді, чи інформації, що вона містить доказами, в т.ч. включення уповноважених осіб органу пробації до кола суб'єктів, що мають право на надання суду доказів, вимагає подальшого дослідження.

Слід підсумувати, що на нашу думку, одним із способів вирішення зазначених вище проблеми є запровадження складання досудової доповіді під час досудового слідства після пред'явлення особі підозри, за ініціативою обвинувачення. Так, що О. Г. Шилю пропонує складання доповіді по закінченні досудового слідства [5].

Як уже зазначалось вище, згідно до Рекомендацій СМ/Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації, досудова доповідь «повинна ґрунтуватися на достовірній інформації і, по можливості, підтверджуватися і оновлюватися в ході слідства і судового розгляду», наразі існуючий по-

рядок не передбачає механізму оновлення, зміни досудової доповіді, що може мати місце у зв'язку із тривалим часом розгляду, появою нових фактів [12]. За таких умов ми вважаємо, що існуючий рядок складання доповіді також має бути вдосконалено в напрямку створення механізму зміни або оновлення доповіді за ініціативою персоналу пробації або інших учасників вразі виявлення нових фактів і обставин.

Досудова доповідь згідно до ст. 368 КПКУ має бути взята до відома судом при винесенні вироку, а одна із складових доповіді — висновок про можливість виправлення особи без відбування покарання. Враховуючи, те що згідно до положень ст. 412 КПКУ відсутність досудової доповіді не є істотним порушенням кримінального процесуального закону існує суперечлива практика щодо скасування рішень судів, у яких не було складено обов'язково досудову доповідь. При цьому не врегульовано питання щодо оцінки досудової доповіді на предмет відповідності встановленим вимогам до доповіді. Подальший розвиток і впровадження досудової доповіді вимагає істотних змін у кримінальному процесуальному законі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досудова доповідь постає вагомим інструментом забезпечення індивідуалізації покарання та врахування особи порушника, що сприяє вирішенню питання про звільнення від відбування покарання, при цьому процесуальний порядок його застосування вимагає вдосконалення зокрема в частині:

- врегулювання ініціювання, запровадження досудової доповіді на стадії досудового провадження, в тому числі визначення обов'язку суду щодо прийняття рішення про доручення на складання доповіді у всіх випадках, крім тих коли доповідь не складається;
- розгляду питання ініціювання складання досудової доповіді на стадії підготовки до судового процесу, або на стадії досудового слідства після пред'явлення підозри;
- посилення прав органів пробації в збиранні інформації та відомостей про обвинуваченого для складання досудової доповіді та надання права уповноваженим особам органів пробації на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які розкриті в порядку, визначеному в ст. 290 КПКУ;
- впровадження механізму оновлення досудової доповіді до закінчення судового розгляду;

- доповнення переліку випадків, коли досудова доповідь не складається випадком обвинувачення особи за вчинення злочину в період іспитового строку;
- врегулювання наслідків невиконання судом вимог процесуального закону щодо складання досудової доповіді при винесенні вироку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 1.06.2019).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 1.06.2019).
3. Про пробацію: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160-19> дата звернення 1.06.2019).
4. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації: монографія. К.: Атіка, 2004. 236 с.
5. Шило О. Г. Проблемні питання нормативного регулювання складання досудової доповіді в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. Всеукр. наук. конф.* Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 27–29.
6. Сімакова С.І. Позитивні моменти розвитку служби пробації в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*, 2017. Вип. 4. С. 251–253.
7. Вернидубов І.В. Запит на складання досудової доповіді має бути правом, а не обов'язком суду. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 27–29.
8. Барабаш Т.М., Левицька Л.В. Законодавчі перспективи національної моделі пробації. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 14–17.
9. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січня 2017 року № 223-66/0/4-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/>
10. Гунько В.М. Досудова доповідь в кримінальному провадженні щодо неповнолітнього: практика застосування та проблемні питання. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 32–34.

11. Єні О., Матієк Л. Досудова доповідь у судовому кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2(14). С. 42–50. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.chasoruspnu.gov.ua/chasorups/ua/pdf/2-2017/eni.pdf>

12. Правила Ради Європи про пробацію Рекомендація CM/Rec(2010)1 (неофіційний переклад) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rm.coe.int/16806f4097>

13. Легких К. В. Деякі проблемні питання застосування досудової доповіді в кримінальному процесі України. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 78–80.

Стаття надійшла до редакції 21 червня 2019 р.

УДК 343.431

DOI 10.33111/lre.2019.18.199

М. О. Зелений*,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
помічник судді Шевченківського
районного суду м. Києва**

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНИЛИ УЧАСНИКИ АНТИТЕРОРЕСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У статті здійснено кримінологічну характеристику злочинів учасників антитерористичної операції та осіб, які їх вчинили, наведено дані про мотиви та мету вчинених злочинів, а також дані про потерпілих від цих злочинів.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, злочини, учасники антитерористичної операції, мотиви вчинених злочинів, потерпілі.

*Zeleniy M.O., PhD student of the Criminal Law and Process Department in Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, assistant judge in Shevchenko district court of Kyiv

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIMES, WHICH THE PARTIES OF THE ANTI-TERRORIST OPERATION HAVE MADE

**Науковий керівник: завідувач кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», к.ю.н., доцент Васильківська І.П.